

Randwijcklaan 13,

in relatie tot de stedelijke omgeving en in het bijzonder de Amsterdamse School architectuur

Paul Paris

In de wijk Randwijck ligt aan de Randwijcklaan 13 enigszins verscholen een houten gebouw. Het heeft in de dertiger jaren dienstgedaan als kerk en daarna tot in de eerste oorlogsjaren als synagoge. Eind 2017 waren er plannen om het te slopen en er een villa op te zetten. Buurtbewoners en vertegenwoordigers van verschillende organisaties hebben bezwaar gemaakt. Dit burgerinitiatief heeft succes gehad. Op 14 februari 2018 besloot de gemeenteraad van Amstelveen het gebouw aan te kopen en er een passende bestemming aan te geven. In dit artikel wordt met name ingegaan op de architectonische en stedenbouwkundige waarden.

Van agrarisch dorp tot forensenplaats

In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw veranderde Amstelveen (toen nog Nieuwer-Amstel geheten) van een agrarisch dorp naar een gemeente voor forensen.

De eerste uitleg van Nieuwer-Amstel was de wijk Patrimonium waar met name langs de Amsterdamseweg veel royale burgermanswoningen werden gebouwd in de toen heersende stijl van de Amsterdamse School. Onder de bezielende leiding van burgemeester Arie Colijn werd een aantrekkelijke woonomgeving geschapen voor Amsterdammers die wat ruimer en landelijker wilden wonen.

Heet hangijzer echter was de voortgaande ex-

pansiedrift van Amsterdam, die ten koste ging van Amstelveens grondgebied.

Colijn vond dit op een gegeven moment genoeg, de zuidelijke grens van Amsterdam kwam tot stilstand bij de Kalfjeslaan. Meteen werd hier een wijk gebouwd, het tegenwoordige Randwijck.

Dit werd een grote wijk die tussen 1925 tot 1940 in fases tot stand kwam. Deze wijk kreeg het karakter van een tuindorp en bestaat uit twee delen, welke gescheiden zijn door de Hendrik van Borsselelaan. Het westelijke deel werd het eerst gebouwd, dit deel was in feite een totaalontwerp van de Amsterdamse archi-

Randwijcklaan 13
Foto: Paul Paris

F.A. Warners
Bron: bonas.nl

tect Warners. Hij ontwierp zowel het stratenplan als de woningen. Het oostelijke deel (ten oosten van de Hendrik van Borsselekkade) werd met name door architect Brand ontworpen, samen met enkele andere architecten.

Architect Warners geeft Randwijk vorm

Het ontwerp van Randwijk paste bij het idee van Colijn om van Amstelveen een forensenplaats te maken voor met name Amsterdammers. Het was een gouden greep om de Amsterdamse architect Philip Warners aan te trek-

ken, iemand met een ruime visie op stedelijke woningbouw, maar ook met oog voor detail en zorgvuldige afwerking.

Warners was een bekend architect. Hij ontwierp met name woningen in Amsterdam-Zuid. Hij was hier één van de eersten die 'etagehuizen' (tegenwoordig flats of appartementen geheten) ontwierp. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn de woningen die aan de De Lairessestraat liggen ter hoogte van de Cornelis Schuytstraat: in 1914 Huize Loma en in 1916 Zonnehoek. Bijzondere ontwerpen omdat hier voor het eerst de bewoners en het personeel op één etage woonden. De meest royale woningen lagen niet op de begane grond, maar waren op de hoogste etages gelegen.

Al vroeg werd Warners gegrepen door de ambachtelijke en expressieve vormentaal van de Amsterdamse School. Hij was bevriend met Piet Kramer (ontwerper van onder andere de bruggen in het Amsterdamse Bos) en hij was vooral geboeid door de vormentaal die met hout mogelijk is. Al snel ontstonden contacten met Amstelveen. Hier werd hij in 1928 lid van de schoonheidscommissie. Belangrijke opdracht was om het basisontwerp van het Tuindorp Randwijk te maken. Ook zorgde hij voor de verdere stedenbouwkundige invulling van deze wijk. Warners manier van werken stond garant voor kwalitatief goede woningen welke ook heden ten dage nog zeer gewild zijn.

BUITENVELDELT. CATH. V. CLEVEPARK.

Cath. Van Clevepark
Foto: particuliere
collectie

Voorzieningen voor de nieuwe bewoners kwamen snel, zoals de winkelstrip langs de Amsterdamseweg tussen de Randwijcklaan en de Catharina van Cleveaan.

Een kerk- en wijkgebouw voor de nieuwe wijk

Een wijkgebouw voor de Hervormde kerk was er echter nog niet. Veel mensen gingen nog naar de kerk in Amsterdam, maar al gauw bleek dat er zich in de nieuwe wijk sociale aspecten gingen ontwikkelen, zoals een bloeiende naaikrans en 's avonds lezingen over geestelijke onderwerpen; een extra ruimte voor de zondagschool werd ook gemist. Het kerkbestuur vond dat deze voorziening snel gerealiseerd moest worden omdat toen al in de maatschappij de eerste tekenen van *“afval en onverschilligheid de kop op staken”* en een goede voorziening kon wellicht *“verwijdering van de kerk”* voorkomen.

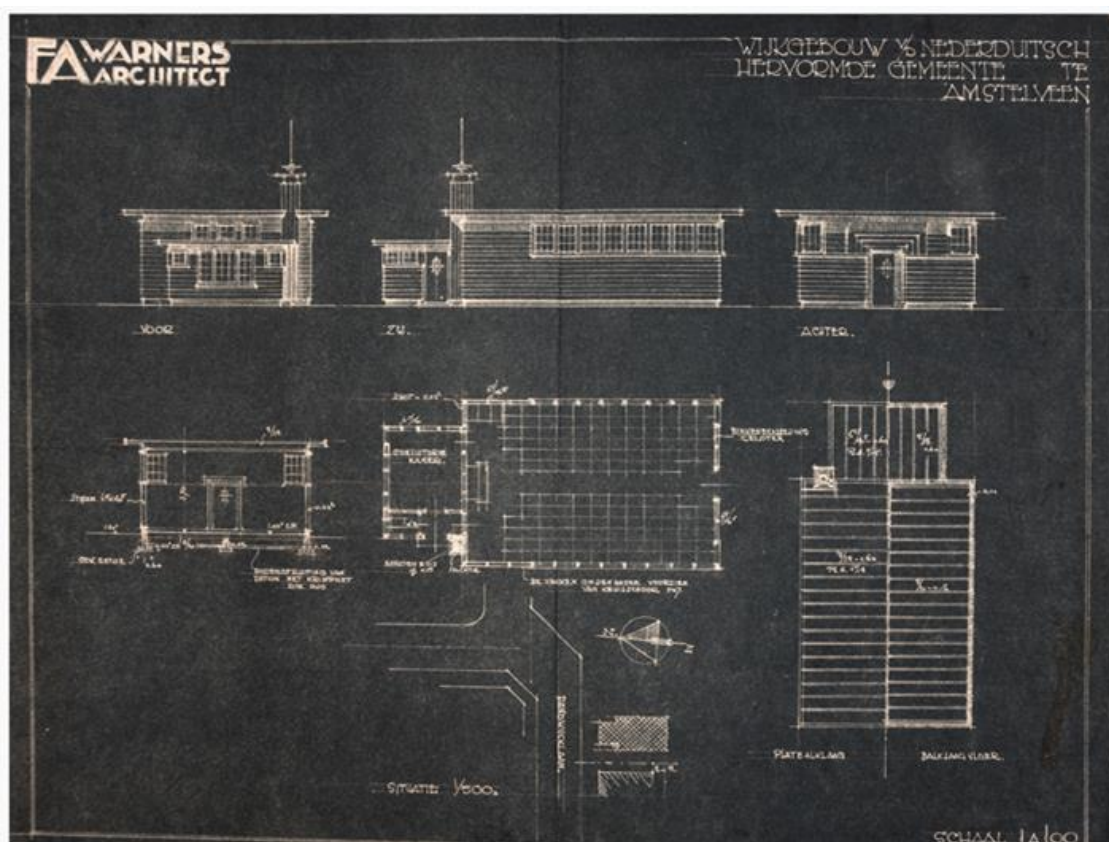
In 1930 werd aan de Randwijcklaan een perceel van 800 vierkante meter aangekocht. De volgende stap was het gebouw zelf. In die jaren was de financiële positie van de kerk echter verre van rooskleurig. Aanvankelijk was men daarom blij dat er gratis een loods beschikbaar kon worden gesteld die nog gebruikt was bij de bouw van het Olympisch Stadion. Maar al gauw bleek dat deze loods niet erg geschikt was. Met

een afmeting van 5x12 meter was het aan de kleine kant. Men dacht aan een lokaalgebouw geschikt voor 150 mensen en voorzien van een praktische inrichting.

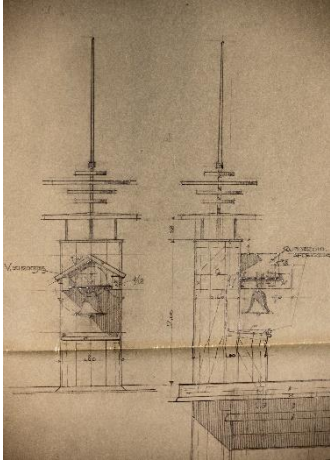
Uiteindelijk werd er een gebouw door Philip Warners ontworpen, hoewel aanvankelijk Herman van der Bijl werd benaderd. Herman van der Bijl woonde in Nieuwer-Amstel en stamde uit een belangrijke architectenfamilie. Vader (Leo) en de zonen Herman en Jacob ontwierpen veel. Zij bepaalden in feite het gezicht van Nieuwer-Amstel in de twintiger en dertiger jaren. Veel van hun gebouwen en woningen zijn nu gemeentelijk monument.

Het is niet duidelijk waarom Van der Bijl zich terugtrok ten gunste van Warners. Het kan zijn dat Warners' ontwerp meer in de smaak viel bij de Hervormde Kerkenraad, ondanks dat het 700 gulden duurder was dan het ontwerp van Van der Bijl. Wellicht heeft ook meegespeeld dat Warners ook al de ontwerper was van Randwijck-West. In ieder geval werd Warners' ontwerp op 14 november 1930 met algemene stemmen aangenomen.

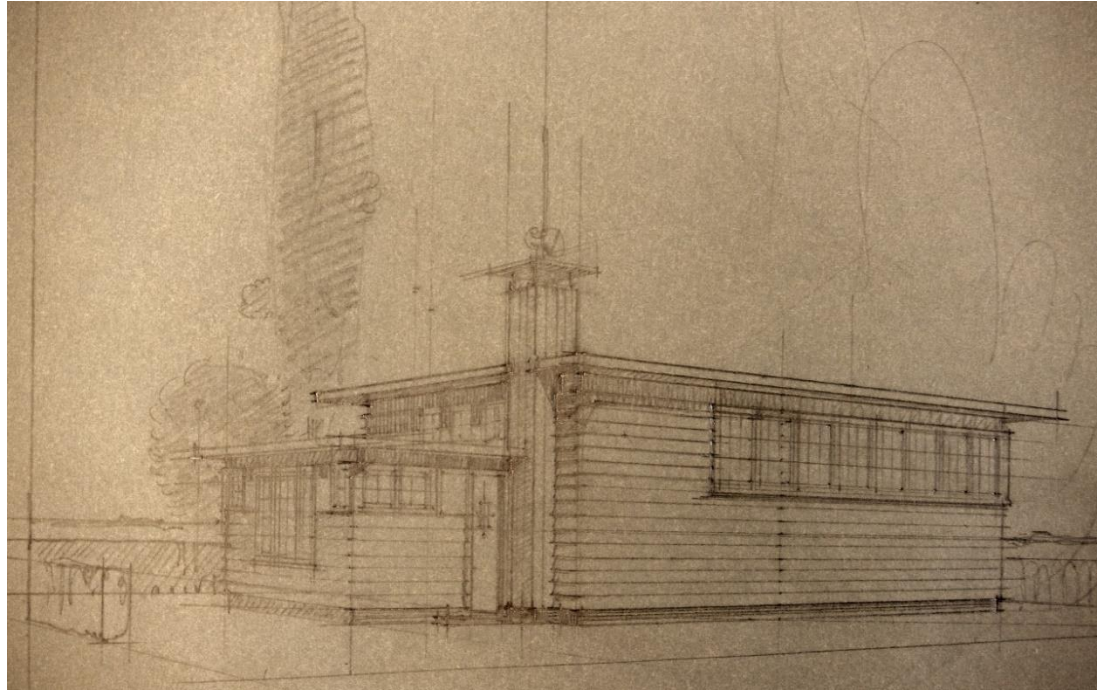
De totale bouwkosten bedroegen 8000 gulden, inclusief de grond. Om dit te financieren werden aandelen van 100 gulden uitgegeven.

 Bouwtekening
Randwijcklaan 13
Bron: Het Nieuwe
Instituut, repro-
ductie: Paul Paris

Bouwtekeningen
Randwijcklaan 13
Bron: Het Nieuwe
Instituut, repro-
ductie: Paul Paris

In het voorjaar van 1931 werd de plaatselijke aannemer Simon de Jong (grootvader van de tegenwoordige aannemer Jan de Jong) aangehouden om het gebouw te realiseren met een aanneemsom van 4750 gulden. Een bedrag dat tegenwoordig neerkomt op ruim veertigduizend euro.

Op voorstel van De Jong werd de beoogde zware betonnen fundering op staal vervangen door een fundering van palen waardoor de bouwkosten met 300 gulden werden gedrukt.

Voor zover ik kan nagaan staat deze paalfundering echter niet aangegeven op de bouwtekeningen, ook een palenplan ontbreekt. Daarom is het ook niet duidelijk of het korte palen zijn of lange die tot op het Pleistocene zand reiken.

Uit de correspondentie tussen Warners en de Hervormde kerk blijkt dat Warners benadrukte dat het om een tijdelijk gebouw gaat met een levensduur van ongeveer vijf jaar; met de toevoeging dat de fundering wellicht "enige jaren langer" zou meegaan.

Ook tijdens de bouw bleef Warners nauw betrokken. Hij had duidelijk de gedachte dat ook de inrichting in harmonie moest blijven met het exterieur. Dit blijkt uit een brief met een gepikeerde toonzetting die Warners in juli 1931 naar het kerkbestuur zond. Het bestuur liet namelijk een oude preekstoel plaatsen die in Warners ogen het "wijklokaal zeer ontsiert",

en hij stelde verder dat het kerkbestuur "*het later zeer zal betreuren als het gebouw eenmaal gereed zal zijn.*" Daarom besloot Warners de brief met het verzoek om met hem in contact te treden bij de aankoop van lampen en banken of stoelen, opdat deze zoveel mogelijk in overeenstemming zouden zijn met het gebouwtje. Of dit werkelijk gebeurde, is ongewis.

Als verwarming stelde Warners gasverwarming voor, omdat hiermee makkelijk en snel de temperatuur geregeld kon worden. Afzien van kolenstook bracht ook het voordeel met zich mee dat er geen kolenopslag nodig zou zijn. Bovendien kon hierdoor ook geen roet worden afgezet op de klok en het ornament op de schoorsteen.

De totale bouwtijd besloeg ongeveer vier maanden. Op 13 oktober 1931 werd het gebouw feestelijk in gebruik genomen. Hoewel niet in de eerste plaats ontworpen voor zondagsdiensten, vonden deze hier wel plaats omdat de Hervormde kerk voor Amstelveen-Noord (de Bethelkerk) pas in 1937 in gebruik werd genomen.

Het architectonische uiterlijk vroeger en nu

Het gebouw bestaat uit twee gedeelten, aan de voorkant de consistoriekamer met ingang en daarachter een zaal van ongeveer 7 x 11 meter, met een hoogte van 3,70 meter, die aan maximaal 150 mensen onderdak kon bieden.

Luchtfoto uit 1952 met detail, met daarop Randwijcklaan 13 (pijl) met torentje
 Foto's: Avidrome Lelystad

Hoewel misschien de accenten van de Amsterdamse School bij dit gebouw wat minder uitbundig waren dan bij de woningen, is ook nu nog de vormtaal van deze stroming duidelijk te herkennen. Daar is in de eerste plaats het breed overkragende dak dat een sterk horizontale accent geeft. Hier is de invloed van de Amerikaanse architect F.L. Wright, welke bekend werd door gebruik van horizontale lijnen, duidelijk voelbaar. Dit horizontale accent wordt als het ware onderbroken door de schoorsteen die als een expressief torentje is vormgegeven en die ruim twee meter boven het dak uitstak. Aan dit torentje was een kleine luidklok met afdakje bevestigd. Het torentje had een rookkanaal dat aan de bovenkant gekroond werd door een ijzeren plaat als afdakje, met daar weer boven een ornament, met daarop nog een slanke spits. De totale hoogte was aanzienlijk, ruim twee meter voor de schoorsteen zelf met daarboven nog eens ruim twee meter voor het ornament met spits.

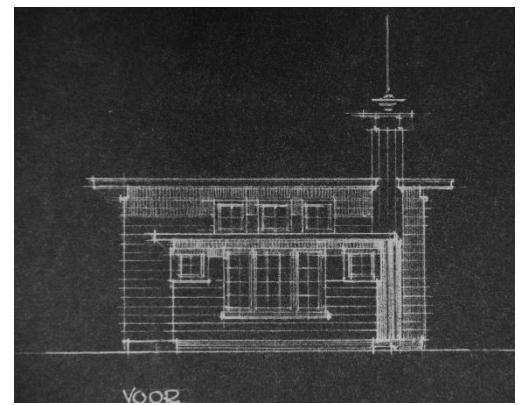
Hoe het ornament er exact uitzag, is niet bekend. Op een bouwtekening zijn horizontale schijven te zien, maar op de eerste ontwerpschets staat een abstracte figuur, waarvan de betekenis niet bekend is. Het ornament is zichtbaar op de luchtfoto uit 1952, maar de exacte details zijn verder moeilijk te zien. Dergelijke verticale en fantasievolle accenten vinden we vaker bij de Amsterdamse School en deze geven ook aan dit gebouw een expressief karakter. Het geeft ook een zeker spanningsveld omdat door de hoge schoorsteentoren de sterk horizontale geleding die het dak geeft, wordt onderbroken. Helaas is dit torentje nu nog alleen maar op bouwtekeningen terug te

vinden. Op een luchtfoto uit mei 1952 is de schoorsteentoren echter nog wel te zien. Evenals op de bouwtekening van Warners springt de schoorsteen in aan de achterkant, waardoor ruimte is voor een luidklok. Op de luchtfoto lijkt ook de klok nog aanwezig. Te zien is een zwarte horizontale as waaraan de klok hangt. Op het dakje van de schoorsteen zien we nog een ornament met een spits; deze verkeren echter in een omgevalen positie.

Tegenwoordig is naast de ingang en onder het dak de basis van het torentje nog te zien. Wat de oorspronkelijke kleur was van dit gebouw is gissen. De bouwtekeningen geven hierover

Naast de ingang is nog de basis zichtbaar van de schoorsteentoren
 Foto: Paul Paris

In de voorgevel, onder de brede raampartij, zitten 4 planken die verspringen. Hier heeft oorspronkelijk het dieper gelegen raam gezeten dat op de bouwtekening zichtbaar is. Foto's: Paul Paris

Bouwtekening voorzijde Randwijcklaan 13
Bron: Het Nieuwe Instituut, reproductie: Paul Paris

helaas geen informatie. Gezegd moet echter worden dat de hedendaagse wijnrode 'gebroken' kleur (paars-rood?) vaker werd gebruikt bij de Amsterdamse School.

Wat de rest van het gebouw betreft: onder het niveau van het dak is het gebouw nog grotendeels in originele staat. Alleen in de voorgevel zijn de ramen vlak onder het dak – de drie ramen die als bovenlicht dienen voor de zaal – afgedekt door een houten plank. Ook de grote ramen van de consistoriekamer zijn minder royaal dan op de bouwtekeningen. Deze zijn duidelijk minder hoog. Dit is een wijziging die later tot stand is gekomen. Dit is af te leiden uit sporen die aanwezig zijn onder het grote raam in de voorgevel. Twee verticale naden verraden dat het venster van de onderkant is opgevuld met planken. Deze planken zijn echter iets smaller dan de oorspronkelijke, zodat er naar boven toe gaande een hoogteverschil is dat steeds groter wordt (zie foto hierboven). Een andere belangrijke wijziging is te zien in de achtergevel. Zichtbaar is nog wel de expressieve omkadering van een deur, maar het is duidelijk dat later een nieuwe deur met daarnaast ramen zijn aangebracht.

Maatschappelijke waardering

Het is bijzonder dat een houten gebouw voor een wijkvoorziening uit de Amsterdamse Schoolperiode zo goed bewaard is gebleven. Bijna 90 jaar bij een aanvankelijk beoogde levensduur van slechts vijf jaar. Ook blijkt nu dat het gebouw exact gebouwd is volgens de bouwtekeningen van Warners. Het gebouw is een onderdeel geweest in het proces van de ontwikkeling van het toenmalige agrarisch dorp Nieuwer-Amstel naar een forensengemeente, inclusief de daarbij horende voorzieningen zoals winkels en een wijkgebouw. Daarom heeft het gebouw ook nu nog een belangrijke relatie met de omgeving. Het is tot

voor kort bijna 24 jaar in gebruik geweest door een podotherapeut. De rol van dit gebouw omstreeks het begin van de oorlog was belangrijk. Het gebouw heeft tot 1938 dienstgedaan voor de Hervormde gemeente. Daarna – tot 1942 – deed het dienst als synagoge. Als zodanig heeft het gebouw ook een belangrijke historische waarde met name voor de joodse bewoners van Amstelveen; een laatste herinnering aan een vrij leven voordat de deportaties begonnen. Vanaf april 1942 zetelde er de Joodse Raad en werden de joodse sterren uitgereikt. Op 13 mei van dat jaar moesten 239 joodse Amstelveners zich hier melden en werden vervolgens per trein afgevoerd.

Met dank aan de Protestantse Gemeente Amstelveen-Buitenveldert voor de inzage in het archief.

Literatuur

- Dolf van den Bos, Welkom in het tuindorp Randwijck
- Annet Pasveer, F.A. Warners, architect
- Bureau Mooi Noord-Holland, Cultuurhistorische waardestelling Randwijcklaan 13

Internet:

- <http://amsterdamse-school.nl/personen/overig/arie-colijn/>
- <http://amsterdamse-school.nl/objecten/gebouwen/randwijck,-amstelveen/>
- <http://amsterdamse-school.nl/personen/architecten/fa-warners/>

Randwijcklaan 13
Foto: Paul Paris